

Rozdział 3

NARZĘDZIA ZARZĄDZANIA FINANSAMI GOSPODARSTWA DOMOWEGO

Monika Szczerbak

W standardowej, neoklasycznej ekonomii przyjęło się zakładać, iż takie narzędzia analizy ekonomicznej, jak bilans, rachunek wyników, czy rachunek przepływów pieniężnych stosowane w przedsiębiorstwach, nie mają zastosowania w gospodarstwie domowym. Rozwój badań nad gospodarstwem domowym obalił to twierdzenie¹. Współcześnie są to narzędzia zarządzania finansami osobistymi. Gospodarstwa domowe przecież nie tylko konsumują, ale również produkują i inwestują – wykonują szereg działań podobnych do działań podmiotów gospodarczych. Co prawda produkcja gospodarstw domowych, która polega na dodawaniu czasu pracy oraz różnorodnych urządzeń domowych w celu przygotowania zakupionych dóbr do konsumpcji, ma istotne ograniczenia. Jednym jest ograniczenie dochodowe, które informuje, że w danym czasie gospodarstwo domowe może przeznaczyć na swoje wydatki nie więcej, niż otrzymuje dochodu z pracy i z różnych form własności kapitału rzeczowego i finansowego, drugie to ograniczenie czasowe. I o ile ograniczenie dochodowe można zminimalizować poprzez zaciągnięcie przez gospodarstwo domowe kredytu lub pożyczki to drugie ograniczenie, którym jest czas, jest ograniczeniem twardym, bo tutaj już kredyty nie są udzielane. Możliwości wyboru określane są przez silniejsze z tych dwóch ograniczeń. Jeżeli gospodarstwo domowe dysponuje wystarczającymi dochodami z pracy, ale brakuje

¹ Klimczak B., *Bilans gospodarstwa domowego*, http://www.wiedzainfo.pl/wyklady/112/bilans_gospodarstwa_domowego.html.

czasu na konsumpcję, to, według G.S. Beckera²: „Łódka zacumowana na cały sezon w przystani, pospieszny lunch przełknięty między dwiema konferencjami – wszystko to daje mniejszą «produkcję», a tym samym mniejszą użyteczność, niż można by uzyskać w przypadku swobodnego, czasochłonnego użytkowania każdej z tych rzeczy”. Gospodarstwa domowe także inwestują. Posiadając wolne środki finansowe, gospodarstwa domowe inwestują je na kilka sposobów w zależności od ocenionej użyteczności. Obecnie popularną formą inwestowania wśród gospodarstw domowych oprócz tradycyjnych od lat lokat terminowych, nieruchomości, akcji, obligacji czy innych dóbr materialnych, są inwestycje w edukację, kondycję fizyczną i psychiczną oraz w wyposażenie do wykorzystywania swojego kapitału ludzkiego w celach zarobkowych. Inwestycje w kapitał ludzki przynoszą korzyści w formie dochodów z pracy. Dochody te służą gospodarstwu domowemu nie tylko do bieżącej konsumpcji, lecz również do przygotowania się do okresu nieaktywności zawodowej. Służą do tego celu oszczędności inwestowane w różne formy kapitału rzeczowego i finansowego, które zabezpieczą konsumpcję w tym okresie, a także umożliwiają zmianę preferencji czasowych³.

Jak widać niezależnie od pełnionych funkcji – gospodarstwa domowe dążą do optymalnego zaspokojenia swoich subiektywnie rozumianych potrzeb. Nabywając jednak produkty i usługi czy inwestując, czy też zaciągając kredyt, gospodarstwa domowe powinny się kierować nie tylko tradycją, modą, chęcią wyróżnienia się i podobnymi motywami postępowania, ale przede wszystkim rachunkiem ekonomicznym. Kryzys ekonomiczny lat 2008–2010, który ujawnił się w pierwszej kolejności na amerykańskich rynkach finansowych, a później ogarnął sferę realną większości gospodarek świata, miał również swe źródło w nieracjonalnych zachowaniach gospodarstw domowych⁴. Gospodarstwa nie rozpoznawały w porę swoich rzeczywistych możliwości finansowych i zwiększały zadłużenie, z którego spłatą miały istotne problemy. Aby przeciwdziałać podobnym zachowaniom i zjawiskom, rozpoznać w porę zagrożenia, rekomenduje się wszystkim gospodarstwom domowym systematyczne planowanie i regularne kontrolowanie swoich przychodów i wydatków z wykorzystaniem narzędzi wspomagających zarządzanie finansami osobistymi, takimi jak: bilans, budżet gospodarstwa domowego czy rachunek przepływów pieniężnych – *cash flow*.

² Becker G.S., laureat nagrody A. Nobla w dziedzinie ekonomii, zasłużył się zastosowaniem metod ekonomicznych do badania zjawisk, które były uważane za wyłączone z analiz ekonomicznych i niepodlegające ekonomicznym kryteriom wyboru, takich jak przestępczość, wybór współmałżonka i liczby dzieci, altruizm. Wśród tych nietypowych zjawisk znalazły się również produkcyjna i inwestycyjna działalność gospodarstw domowych w: G.S. Becker, *Ekonomiczna teoria zachowań ludzkich*, PWN, Warszawa 1990.

³ Klimczak B., *Bilans gospodarstwa domowego*, op. cit.

⁴ Bywalec Cz., *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, PWN, Warszawa 2012.

3.1. Bilans majątkowy gospodarstwa domowego

W ramach tak szerokich działań gospodarstwa domowego na szczególną uwagę zasługują te, które dotyczą kształtowania się majątku – jego poszczególnych składników oraz ich źródeł i sposobów finansowania. W rachunkowości dwustronne zestawienie informujące o zasobach kontrolowanych przez jednostkę i źródłach kapitałów/funduszy wykorzystanych do pozyskania tych zasobów nosi nazwę bilansu. Bilans stanowi fotografię majątku firmy i źródeł ich pochodzenia na ściśle określony dzień⁵. Ogólna wartość zasobów będących w dyspozycji firmy nosi nazwę aktywów i będzie zawsze równa sumie pasywów – źródeł finansowania tych zasobów. Konsekwencją faktu, że ogólna suma aktywów firmy zawsze równa się ogólnej sumie pasywów, jest podstawowe równanie bilansowe, które można wyrazić w następujący sposób:

$$\text{AKTYWA} = \text{PASYWA}$$

W każdej jednostce prowadzącej działalność gospodarczą występuje majątek powierzony tej jednostce w zarząd i użytkowanie. Majątek ten składa się zazwyczaj z różnorodnych elementów i tworzy podstawę materialną działalności, warunkującą wykonanie postawionych przed nią zadań. Rodzaj, rozmiary i zakres zadań określają wielkość i rodzaje zasobów, jakimi powinna dysponować jednostka.

Przy prezentacji aktywów w bilansie, ze względu na wielką różnorodność składników, pozycje o zbliżonym przeznaczeniu i właściwościach grupuje się tak, by przy ich prezentacji pokazać strukturę majątku. Najczęściej grupuje się środki będące w dyspozycji firmy według ich płynności, to znaczy możliwości zamiany na gotówkę. Biorąc pod uwagę to kryterium, składniki majątku dzieli się na dwie grupy: aktywa obrotowe i aktywa trwałe. Grupa środków, od których oczekuje się, że zostaną przekształcone w gotówkę lub zużyte w bliskiej przyszłości, zazwyczaj w ciągu jednego roku, określana jest jako aktywa obrotowe. Do aktywów obrotowych zaliczamy: środki pieniężne w banku i kasie, krótkoterminowe papiery wartościowe, należności krótkoterminowe, dobra będące przedmiotem sprzedaży (towary, wyroby gotowe), a także surowce i częściowo przetworzone produkty oraz krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe. Grupa środków, od których oczekuje się, że będą wykorzystywane w firmie dłużej niż jeden rok, określana jest jako aktywa trwałe. Aktywa trwałe można podzielić na: rzeczowe aktywa trwałe (np. środki trwałe), wartości niematerialne i prawne (np. licencje, patenty), należności długoterminowe, inwestycje długoterminowe oraz długoterminowe rozliczenia międzyokresowe.

⁵ Świdarska G.K., *Jak czytać sprawozdanie finansowe*, Difin, Warszawa 2013.

Majątek jednostki ujęty w aktywach bilansu ma zawsze określone źródła finansowania. W bilansie to pasywa prezentują źródła pochodzenia zasobów majątkowych. Wyrażona w jednostkach pieniężnych równowartość zasobów majątkowych sfinansowana ze środków własnych (wniesionych przez założyciela lub założycieli jednostki gospodarczej) jest określana mianem kapitału podstawowego, natomiast sfinansowana ze środków powierzonych danej jednostce przez inne jednostki, instytucje lub osoby fizyczne – mianem kapitałów obcych (zobowiązań). Zobowiązania, w odróżnieniu od kapitałów własnych, stanowią obce źródło finansowania zasobów majątkowych, które zostały pozostawione do dyspozycji jednostki na określony czas. Zwrot zobowiązań spowoduje w przyszłości zmniejszenie zasobów majątkowych. Z drugiej jednak strony w wyniku wykorzystania kapitałów obcych powinno nastąpić wypracowanie wyższych zysków. W załączniku nr 1 ustawy o rachunkowości został zaprezentowany zakres informacji zawieranych w bilansie jednostek prowadzących działalność gospodarczą z wyłączeniem banków i ubezpieczycieli, z kolei w załączniku nr 4 uproszczony bilans dla jednostek makro⁶.

Nawet uproszczony wzór bilansu majątkowego podmiotu gospodarczego może wydawać się dość skomplikowany osobom, które nigdy nie spotkały się z zagadnieniami z dziedziny finansów i rachunkowości. Będzie on jednak drogowskazem przy sporządzeniu bilansu – zestawienia majątku i źródeł jego pochodzenia dla gospodarstw domowych. Przy użyciu metody grupowania, która opiera się na selekcji i kwalifikacji składników na podstawie cech wspólnych powtarzających się elementów tych zbiorowości, i przy przyjęciu kryteriów porządkujących układ bilansu zaprezentowany na rysunku 3.1., został stworzony przykładowy bilans gospodarstwa domowego (tabela 3.1.), opracowany na wzór uproszczonego bilansu jednostek gospodarczych.

W przykładowym bilansie gospodarstwa domowego w aktywach zostały ujęte składniki majątkowe gospodarstwa – zbiór dóbr materialnych i niematerialnych oraz finansowych, stanowiący własność członków gospodarstwa, jakim może ono dysponować w ściśle określonym czasie. Dobra te są wymienione według rosnącego stopnia płynności. Najmniej płynne są nieruchomości: grunty, działki budowlane i budynki oraz mieszkania. Większy stopień płynności mają ruchomości gospodarstwa domowego: środki transportu, meble, sprzęt, książki, dzieła sztuki. Nieruchomości i ruchomości służą na bieżąco do produkcyjnej działalności gospodarstw domowych zmierzającej do konsumpcji. Niektóre z nich są również wykorzystywane do pracy zarobkowej oraz do inwestowania w kapitał ludzki. Jeżeli ich cena rośnie z biegiem czasu, to są również lokatą inwestycyjną, zabezpieczającą okres nieaktywności zawodowej. Najbardziej płynne są oszczędności gromadzone

⁶ Ustawa o rachunkowości z dnia 29.09.1994 ze zm.

w gotówce, na lokatach bankowych, w dobrowolnych funduszach emerytalnych i inwestycyjnych, a także w papierach wartościowych. Po stronie aktywów w pozycji wartości niematerialne i prawne można również umieścić tzw. kapitał ludzki⁷. Są to w istocie aktywa osobiste, gromadzone w formie wiedzy, umiejętności zawodowych i skłonności do produktywnej pracy, a także kondycji psychicznej i fizycznej⁸. Ich stopień upłynnienia, czyli możliwość wymiany na dochody z pracy zależy od naszych działań, kreatywności i przedsiębiorczości. Kapitał ludzki powinien być aktualny, modernizowany i konkurencyjny na rynku pracy.

Rysunek 3.1. Kryteria porządkujące składniki majątkowe w bilansie

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury przedmiotu.

⁷ Kapitał ludzki traktowany jest jako najważniejszy zasób organizacji, a także wartość, która przedstawiana jest w bilansach i sprawozdaniach finansowych podmiotów (najczęściej jako wartość firmy w pozycji wartości niematerialne i prawne, Czerniachowicz B., *Nowoczesne koncepcje zarządzania kapitałem ludzkim*, Uniwersytet Szczeciński, WNEIZ 2013.

⁸ Klimczak B., *Bilans gospodarstwa domowego*, http://www.wiedza.info.pl/wyklady/112/bilans_gospodarstwa_domowego.html.

Ocena zakresu źródeł finansowania

Po stronie pasywów aktywom odpowiadają różne pozycje. Kapitał podstawowy wyraża m.in. wycenę nieruchomości i ruchomości. Kapitał rezerwowy odpowiada oszczędnościom, a także kapitałowi ludzkiemu, który nie jest wykorzystywany w celach komercyjnych. Może to wynikać z decyzji o zwiększeniu czasu konsumpcji i produkcji przygotowującej konsumpcję, w przypadku kiedy w gospodarstwie domowym są dzieci.

Tabela 3.1. Przykładowy bilans gospodarstwa domowego

Aktywa	Pasywa
A. Majątek trwały	A. Kapitał własny
I. Rzeczowy majątek trwały – dom, mieszkania, grunty, działki budowlane nieruchomości, samochody, łódzie, meble, dobra produkcyjne i inne konsumpcyjne II. Wartości niematerialne i prawne – prawa autorskie, licencje, programy komputerowe, patenty itp. III. Inwestycje i należności długoterminowe – nieruchomości, kolekcje, antyki, monety, znaczki, akcje, obligacje, biżuteria, lokaty długoterminowe	I. Kapitał podstawowy – kapitał wypracowany, własny, często wyraża m.in. wartość nieruchomości i ruchomości (pod warunkiem, że aktywa te zostały nabyte z własnych środków finansowych) II. Kapitał rezerwowy – co do zasady odpowiada naszym oszczędnościom, a także kapitałowi ludzkiemu. III. Kapitał rodzinny – pozyskany w drodze spadków, darowizn i oszczędności z poprzednich okresów IV. Zasoby finansowe pozyskane przez członków gospodarstwa domowego w V. wyniku bieżącej aktywności – wynagrodzenia, zyski kapitałowe, transfery socjalne, inne dochody
B. Majątek obrotowy	B. Kapitał obcy
I. Nietrwale dobra materialne wielokrotnego użytku – odzież, książki, sprzęt sportowy, artykuły AGD II. Inwestycje i należności krótkoterminowe – lokaty, fundusze emerytalne i inwestycyjne, depozyty na rachunkach bankowych do 1 roku, papiery wartościowe krótkoterminowe: akcje, obligacje, – gotówka I. Dobra nietrwale jednorazowego użytku – żywność, leki, kosmetyki, środki chemiczne, środki czystości.	I. Zobowiązania długoterminowe – kredyt hipoteczny – kredyt mieszkaniowy – pożyczki od instytucji niefinansowych, rodziny, osób prywatnych, inne. II. Zobowiązania krótkoterminowe – kredyty bankowe konsumpcyjne (np. zobowiązania z tytułu zakupu na raty telewizora, pralki, lodówki, kuchni mikrofalowej, innego sprzętu RTV i AGD). – zadłużenie w ROR

	- zobowiązania wobec urzędu skarbowego, ZUS i innych organów państwa oraz samorządów - zobowiązania wobec osób fizycznych – (alimenty, pożyczki) - inne zobowiązania
Suma bilansowa	Suma bilansowa

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury przedmiotu.

Może to również wynikać z niezależnej od gospodarstwa domowego sytuacji na rynku pracy. Zobowiązania występują w pasywach, jeżeli zaciągane są kredyty i pożyczki w celu złagodzenia bieżącego ograniczenia dochodowego. Ograniczenie dochodowe ma formę nierówności, w której bieżące wydatki są większe od bieżącego dochodu, jeżeli oszczędności i należności gospodarstw domowych są mniejsze od ich zobowiązań i odwrotnie. Na co warto zwrócić uwagę to fakt, iż do bilansu wprowadzono taką pozycję jak kapitał rodzinny. Pozycja ta nie ma potocznego równoważnika. Kapitał ten wyraża źródło finansowania majątku, w posiadanie którego weszliśmy nie dzięki własnej pracy czy zaciągniętym zobowiązaniom, lecz przez dziedziczenie (mieszkanie, samochód, działkę, które otrzymaliśmy jako spadkobiercy) lub przez? darowiznę. Dobra, których nie kupiliśmy, lecz „po prostu je mamy”, też musiały zostać jakoś nabyte, chociaż fakt ten może w ogóle nie być przez nas dostrzegany⁹. Z kolei wybory o zaciągnięciu kredytu muszą uwzględniać różne skutki. Mogą to być skutki krótkookresowe, jeżeli kredyt jest przeznaczony na cele konsumpcyjne. Jeżeli jednak kredyt zainwestujemy chociażby w zwiększające w dłuższym okresie aktywa nieruchomości, papiery wartościowe czy edukację, to zarówno wartość naszego majątku, jak i źródeł ich finansowania wzrosną. W tabeli 3.2. zamieszczono formularz ułatwiający sporządzenie bilansu przez gospodarstwo domowe. Formularz ten powinien rozwiązać nieco wątpliwości co do trudności jego sporządzenia i pomóc ocenić sytuację finansową gospodarstwa domowego. Przede wszystkim zapewnić wgląd w to, co posiada dane gospodarstwo domowe (czyli obecne aktywa) i z jakich źródeł majątek został sfinansowany (czyli pasywa).

PRZYKŁAD

Jeżeli założymy, że pewne gospodarstwo domowe jest w posiadaniu na dzień 31 grudnia 2014 roku: mieszkania o wartości według operatu szacunkowego – 548 000 zł otrzymanego od rodziców – potwierdzonego aktem notarialnym;

⁹ Bywalec Cz., *Ekonomia i finanse gospodarstw...*, op. cit.

działki budowlanej o wartości na rynku lokalnym 50 000 zł – kupionej z własnych oszczędności; pożyczki 7000 zł; kredytu samochodowego 46 000 zł, którym w całości sfinansowano zakup samochodu marki Toyota; kredytu konsumpcyjnego – 40 000 zł; biżuterii rodzinnej wycenianej według wartości rynkowej 10 000 zł; mebli na kwotę 12 400 zł; dwóch lokat 3-letnich o łącznej wartości 20 000 zł i jednej lokaty z terminem zapadalności do jednego roku o wartości 15 000 zł; środków na rachunku bankowym (ROR) – 30 000 zł oraz gotówki 2600 zł, to uproszczony bilans z uwzględnieniem zasady bilansowania oraz kryteriów porządkujących jego układ z uwzględnieniem informacji, iż wypracowane własne środki stanowiły 83 000 zł będzie wyglądał następująco:

Tabela 3.2. Bilans gospodarstwa domowego

BILANS GOSPODARSTWA DOMOWEGO (zł)			
AKTYWA	SUMA	PASYWA	SUMA
A. Aktywa trwałe	686 400	A. Kapitał własny	641 000
I. Mieszkanie 72 m	548 000	I. Własne środki wypracowane	83 000
II. Działka budowlana	50 000	II. Kapitał rodzinny	558 000
II. Samochód Toyota	46 000	1. Darowizna (mieszkanie)	548 000
III. Biżuteria	10 000	2. Darowizna (biżuteria)	10 000
IV. Meble	12 400		
V. Lokaty 3-letnie	20 000		
B. Aktywa obrotowe	47 600	B. Kapitał obcy	93 000
III. Lokata	15 000	I. Zobowiązania długoterminowe – kredyt bankowy	46 000
IV. ROR	30 000	II. Zobowiązania krótkoterminowe 1. Kredyt konsumpcyjny 2. Pożyczka	40 000 7 000
V. Gotówka	2 600		
AKTYWA RAZEM	734 000	PASYWA RAZEM	734 000

Źródło: opracowanie własne.

Tak sporządzony bilans rodziny przedstawia nam ogólny obraz kondycji finansowej gospodarstwa domowego. Ujęte w bilansie składniki mogą, a nawet powinny podlegać dalszej szczegółowej analizie. Z punktu widzenia zarządzania finansami osobistymi istotne są wskaźniki pokazujące udział:

- 1) zobowiązań ogółem w kapitale całkowitym gospodarstwa – miernik ten syntetycznie prezentuje poziom zadłużenia, niezależnie od typu zobowiązań; informuje, jaka jest wartość zadłużenia przypadająca na jedną złotówkę kapitału własnego¹⁰;
- 2) zobowiązań krótkoterminowych w kapitale całkowitym – pokazujący stopień wykorzystania zewnętrznych źródeł finansowania, a przede wszystkim kredytów konsumpcyjnych i zaległości wobec dostawców dóbr i państwa.

Wymienione wskaźniki obrazują uzależnienie gospodarstwa domowego od długu i chociaż określenie ich „zdrowych” wartości nastrocza sporych trudności teoretycznych, to bardzo ogólnie można założyć, że minimalizacja obydwu powinna być długoterminowym celem gospodarstwa domowego. W zaprezentowanym przykładzie wskaźnik zobowiązań ogółem w kapitale całkowitym gospodarstwa domowego jest równy 14,5% ($93\ 000\ \text{zł} / 641\ 000\ \text{zł}$), co oznacza, że na 1 zł kapitału własnego przypada około 15 groszy zadłużenia. Uzyskana wartość nie wskazuje na ryzyko spłaty zobowiązań czy też zachwiania płynności finansowej, co potwierdza wartość kolejnego wskaźnika – udziału zobowiązań krótkoterminowych w kapitale własnym – 7% ($47\ 000\ \text{zł} / 641\ 000\ \text{zł}$). Znajomość wartości tych wskaźników i umiejętność porównywania ze wskaźnikami z poprzednich okresów to cenna informacja przy zaciąganiu kolejnego kredytu. Jeżeli wskaźnik jest zbyt wysoki¹¹ zwiększenie zadłużenia może rodzić poważne trudności.

Inny sposób zobrazowania sytuacji majątkowej gospodarstwa stanowi diagnoza **wartości netto**. Jest to **różnica między wartością aktywów a sumą zobowiązań**, czyli cały majątek, który pozostałby w gospodarstwie domowym, po uregulowaniu wszystkich jego zobowiązań. W analizowanym przykładzie wartość netto jest równa 641 000 zł ($734\ 000\ \text{zł} - 93\ 000\ \text{zł}$). Otrzymana wartość wskazuje na stabilność i bezpieczeństwo finansowe rodziny. Wartość netto może jednak przybrać wartość ujemną. Przykładem są te gospodarstwa domowe, które zaciągnęły kilka lat temu kredyt mieszkaniowy w walucie obcej, a obecnie wartość kredytu przewyższa wartość zakupionego mieszkania. Wartość netto gospodarstwa domowego jest pojęciem potocznie zrozumiałym, łatwym do uchwycenia i interpretacji. Ważne jednak jest, by dokonywać systematycznej weryfikacji wartości netto, analizować przyczyny i wyciągać odpowiednie wnioski. Zarówno bilans majątkowy,

¹⁰ Berman K., Knight J., *Inteligencja finansowa, Co kryją liczby*, Helion, 2014.

¹¹ W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że wielkość tego wskaźnika nie powinna być wyższa niż 1,0 dla przedsiębiorstw dużych i średnich oraz 3,0 dla przedsiębiorstw małych.

jak i wartość netto są cennymi źródłami informacji pozwalającymi śledzić postępy finansowe w długoterminowej perspektywie gospodarstwa domowego.

3.2. Budżet gospodarstwa domowego – zestawienie przychodów i wydatków

Aby skutecznie zarządzać gospodarstwem domowym, tak jak w przedsiębiorstwie nie wystarczy sporządzić tylko bilansu, należy również na bieżąco ewidencjonować i prawidłowo rozpoznawać jego dochody i wydatki. Członkowie gospodarstwa muszą ciągle podejmować decyzje ekonomiczne. Decydują, jak zainwestować nadwyżkę dochodów oraz z jakich źródeł opłacić realizację potrzeb, na które dochodów nie wystarcza. Zestawienie planowanych pieniężnych i niepieniężnych przychodów według ich źródeł pochodzenia oraz wydatków według ich miejsc przeznaczenia za konkretny okres¹² (miesiąc, kwartał, rok) nosi nazwę budżetu domowego. Systematyczne jego sporządzanie umożliwi sprawne zarządzanie finansami osobistymi.

Budżet gospodarstwa domowego obejmuje przychody pieniężne, czyli przychody otrzymane przez członków gospodarstwa gotówką oraz w formie wpłat na rachunki oszczędnościowo-rozliczeniowe (ROR) i inne rachunki bankowe oraz rozchody pieniężne, czyli rozchody dokonywane przez członków gospodarstwa w formie gotówkowej, przelewów z rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych i innych rachunków bankowych lub za pomocą kart płatniczych obciążających bezpośrednio ROR. Zaliczane do budżetu gospodarstwa domowego przychody i rozchody niepieniężne to z kolei dobra, które:

- pobrane są z użytkowanego gospodarstwa rolnego, z działalności rolniczej lub pozarolniczej i przeznaczone na potrzeby konsumpcyjne gospodarstwa domowego lub przekazane w darze,
- pobrane z pracy na własny rachunek poza gospodarstwem rolnym w użytkowaniu indywidualnym,
- produkowane lub sprzedawane przez gospodarstwo domowe, a przeznaczone na potrzeby konsumpcyjne gospodarstwa domowego (spożycie naturalne),
- otrzymane bezpłatnie lub częściowo odpłatnie od pracodawcy, od innych gospodarstw domowych (krewnych i znajomych), od gminy (posiłki i ubrania w ramach pomocy społecznej, część niepieniężna dodatku mieszkaniowego) oraz instytucji niekomercyjnych,

¹² *Metodologia badania budżetów gospodarstw domowych*, GUS, Warszawa 2012.

- zakupione na kredyt, zakupione kartą kredytową lub inną kartą mającą odrębny rachunek, inny niż ROR¹³.

We współczesnej gospodarce rynkowej warunkiem przetrwania gospodarstwa domowego jest pozyskiwanie przez nie dochodu przede wszystkim w formie pieniężnej. Konieczność ta nie istniała dopóki gospodarstwo samodzielnie wytwarzało wszystkie niezbędne w codziennym życiu dobra. Obecnie spożycie naturalne, czyli produkty pobierane na własne potrzeby z prowadzonego gospodarstwa rolnego lub działalności gospodarczej, są niewystarczające do normalnego funkcjonowania i stanowią marginalną część konsumpcji. Aby świadomie zarządzać budżetem gospodarstwa domowego należy znać jego przychody i wydatki.

Analiza składników wpływających na dochody gospodarstwa domowego

Sposobów definiowania dochodów gospodarstw domowych jest wiele – instytucje badające tę problematykę dopasowują aparat pojęciowy do własnych celów¹⁴. W literaturze przedmiotu dla potrzeb analizy budżetu gospodarstw domowych przyjmuje się szczegółową klasyfikację źródeł utrzymania członków gospodarstw stosowaną przez Główny Urząd Statystyczny¹⁵. Za **główne źródło utrzymania** gospodarstwa domowego uważa się jedyne lub przeważające źródło utrzymania. Za **dodatkowe źródło utrzymania** gospodarstwa domowego uważa się źródło najważniejsze spośród pozostałych źródeł utrzymania poza głównym źródłem. Przy ustalaniu głównego i dodatkowego źródła utrzymania gospodarstwa domowego bierze się pod uwagę dochody o charakterze stałym lub powtarzalnym, pochodzące zarówno z kraju, jak i z zagranicy. Źródło utrzymania gospodarstwa domowego ustala się na podstawie głównych i dodatkowych źródeł utrzymania wszystkich członków gospodarstwa, łącznie z dochodami otrzymywanymi na całe gospodarstwo domowe. W sytuacji, gdy żaden z członków gospodarstwa domowego nie uzyskuje dochodów o charakterze stałym lub powtarzalnym, źródło utrzymania gospodarstwa domowego ustala się na podstawie dochodów jednorazowych oraz przychodów niebędących dochodami. Zgodnie z klasyfikacją danych źródła utrzymania członków rodziny gospodarstw domowych dzielimy na zarobkowe i niezarobkowe. Szczegółowe składniki źródeł utrzymania zostały zamieszczone w tabeli 3.3.

¹³ *Budżety gospodarstw domowych w 2012 roku*, GUS, Warszawa 2013.

¹⁴ Bogacka-Kisiel E., *Finanse osobiste, zachowanie–produkty–strategie*, PWN, Warszawa 2012.

¹⁵ www.stat.gov.pl

Tabela 3.3. Źródła utrzymania członków gospodarstw domowych

Źródła zarobkowe	Źródła niezarobkowe
Praca najemna stała (trwająca dłużej niż 3 miesiące), zazwyczaj dotyczy umowy o pracę ¹⁶ .	Świadczenia z ubezpieczeń społecznych w tym: emerytury i renty.
Praca najemna dorywcza (trwająca 3 miesiące lub krócej), dotyczy umów zlecenia, umowy o dzieło ¹⁷ .	Świadczenia z pomocy społecznej w tym: zasiłki dla bezrobotnych, zasiłki rodzinne wraz z dodatkami, świadczenia przedemerytalne, alimenty wypłacane z Funduszu Alimentacyjnego, świadczenia pieniężne i niepieniężne wypłacane na podstawie ustawy o pomocy społecznej, stypendia.
Praca na własny rachunek poza gospodarstwem indywidualnym w rolnictwie, czyli prowadzenie działalności gospodarczej, w tym wykonywanie wolnego zawodu definiowanego w KSH ¹⁸ .	Dochody z tytułu własności: odsetki od lokat, obligacji, udzielonych pożyczek, udziały w przedsiębiorstwach.
Użytkowanie gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie lub pozostała działalność rolnicza.	Dochody z tytułu posiadania akcji – dywidendy.
	Dochody z wynajmu nieruchomości.
	Dochody z tytułu dzierżawy gruntu.
	Pozostałe dochody w tym spadki, darowizny.
	Inne przychody, np. sprzedaż majątku, zaciągnięte pożyczki, kredyty.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Metodologia badań gospodarstw domowych 2011*.

Podstawową kategorię w badaniach statystycznych GUS stanowią **przychody netto** gospodarstwa domowego, na które składają się wszystkie wpływy do gospodarstwa, bez zaliczek na podatek dochodowy od osób fizycznych, jak również bez składek na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne. Przychód netto jest sumą **dochodu rozporządzalnego i pozycji oszczędnościowych po stronie przychodowej**. Dochód rozporządzalny to zgodnie z definicją GUS-u: suma bieżących dochodów gospodarstwa domowego z poszczególnych źródeł pomniejszona o zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych płacone przez płatnika w imieniu podatnika, o podatki od dochodów z własności, podatki płacone przez osoby pracujące na własny rachunek oraz o składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne. Na dochód rozporządzalny składają się:

¹⁶ Kodeks pracy, art. 29 par. 1, art. 36 par. 1.
¹⁷ Kodeks cywilny art. 734–751 – umowa zlecenie, art. 627–646 umowa o dzieło.
¹⁸ Kodeks spółek handlowych (k.s.h.), Dział II Spółka Partnerska, art. 88.

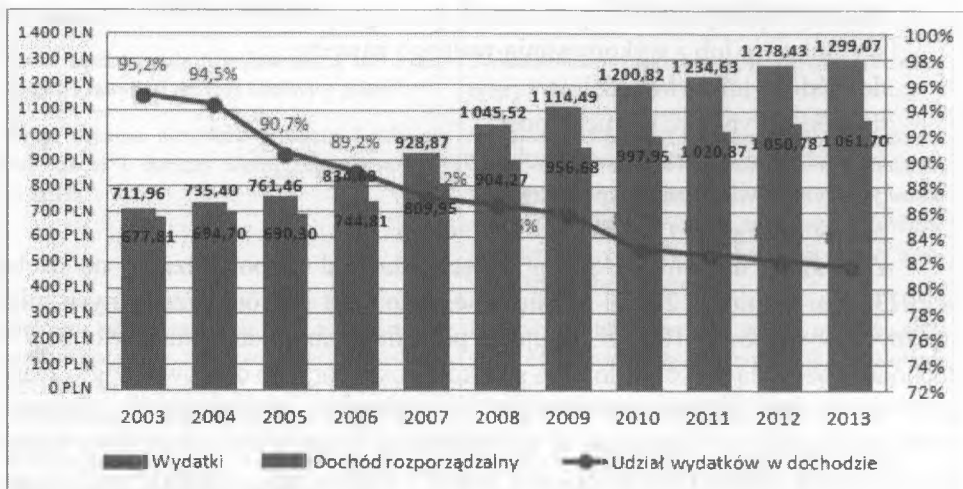
- dochód z pracy najemnej,
- dochód z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie,
- dochód z pracy na własny rachunek poza gospodarstwem indywidualnym w rolnictwie lub z wykonywania wolnego zawodu,
- dochód z tytułu własności,
- dochód z wynajmu nieruchomości,
- świadczenia z ubezpieczeń społecznych,
- pozostałe świadczenia społeczne,
- pozostały dochód (w tym dary i alimenty).

Zgodnie z danymi GUS-u przeciętny dochód rozporządzalny na osobę w 2013 roku wyniósł 1299 zł miesięcznie, natomiast poziom przeciętnych miesięcznych wydatków – 1061 zł. W ujęciu procentowym wydatki stanowiły 81,7% dochodu. Pozostałą część około 18% środków gospodarstwo domowe mogło zaangażować w różne rodzaje przedsięwzięć zawodowych, gospodarczych i finansowych, wyrażający się chociażby w pozyskiwaniu rzeczowych składników majątkowych drogą zakupu (nieruchomości, grunty), wytwarzanie majątku rzeczowego we własnym zakresie (budowa domu), zakup lub tworzenie nowych wartości majątkowych o charakterze nieużytkowym (dzieła sztuki, metale szlachetne, kruszce szlachetne), nabywanie papierów wartościowych (np. akcje, obligacje, bony skarbowe)¹⁹, czy też inwestowanie w kursy, szkolenia, a więc wszelkie działania i aktywności, które przyczynią się do zdobycia nowej wiedzy, umiejętności i kompetencji, a w konsekwencji podniesienia samooceny i poczucia wartości. Na wykresie 3.1. zobrazowano kształtowanie się dochodów rozporządzalnych i wydatków w latach 2003–2013 przypadających na jedną osobę gospodarstwa domowego.

Elementy składające się na dochód rozporządzalny otrzymywane z pracy najemnej obejmują całość dochodów uzyskiwanych w związku ze świadczeniem pracy we wszystkich miejscach pracy. Na pojęcie dochodu z pracy najemnej składa się wiele elementów, nie tylko **wynagrodzenie zasadnicze – podstawowe, ale również** wynagrodzenia w naturze (m.in. deputaty), premie uznaniowe i nagrody, dodatek funkcyjny, dodatek stażowy, dodatek za pracę w warunkach szkodliwych, wynagrodzenia za pracę w godzinach nadliczbowych, wynagrodzenia za czas urlopów i płatnych przestojów, prowizje i napiwki, odprawy emerytalne, nagrody, zasiłki chorobowe, wyrównawcze, opiekuńcze; dochody w formie niepieniężnej opłacane przez pracodawcę: mieszkanie służbowe, wartość wynikająca z korzystania z samochodu służbowego do celów prywatnych, kwoty uzyskane z Zakładowego Funduszu Świadczeń Socjalnych, odprawy.

¹⁹ http://www.structum.pl/czytelnia-pdf-op/Finanse_osobiste_swiadome_zarzadzanie_wlasnym_portfelem_finoso.pdf.

Wykres 3.1. Poziom przeciętnych dochodów i wydatków na jedną osobę w gospodarstwie domowym w latach 2003–2013

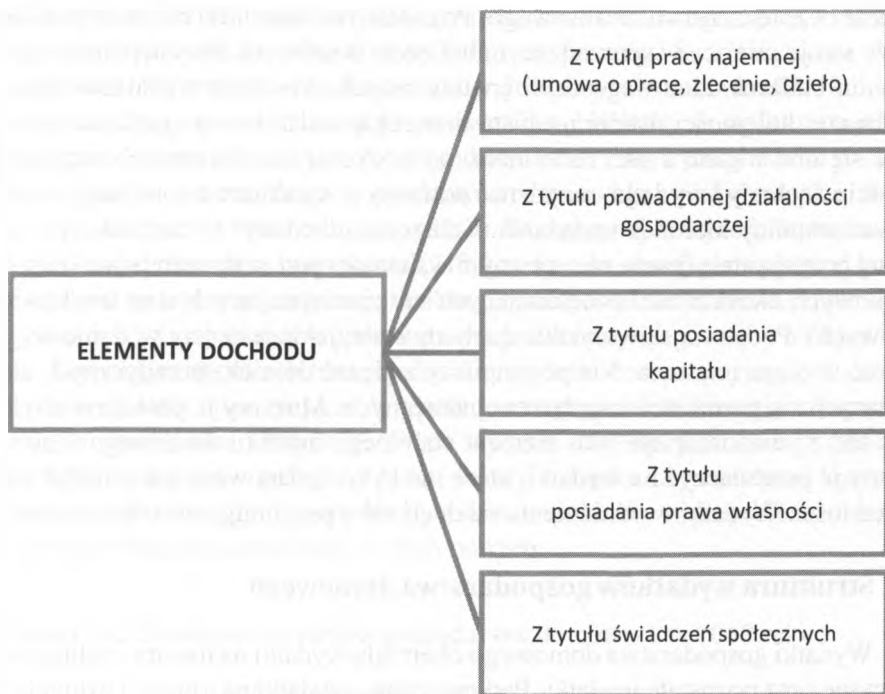

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: *Budżety gospodarstw domowych*, GUS, Warszawa 2013.

Dochód z pracy na własny rachunek to część dochodu uzyskanego z prowadzonej działalności gospodarczej, która została przeznaczona na pozyskanie towarów i usług konsumpcyjnych na potrzeby gospodarstwa domowego oraz na inwestycje o charakterze mieszkaniowym. **Dochody z tytułu wynajmu nieruchomości** to dochód brutto (przychody minus nakłady) pochodzący z wynajmu lokali mieszkalnych, garaży i innych budynków niezwiązanych z prowadzoną działalnością gospodarczą oraz z dzierżawy ziemi.

Do **świadczeń z ubezpieczeń społecznych** wlicza się emerytury, renty strukturalne za przekazane gospodarstwo rolne, renty z tytułu niezdolności do pracy, szkoleniowe, rodzinne, świadczenia rehabilitacyjne oraz zasiłki (w tym macierzyńskie, pogrzebowe i chorobowe po ustaniu stosunku pracy). Kategoria **świadczeń pomocy społecznej** dotyczy świadczeń finansowanych z budżetu państwa bądź samorządu terytorialnego oraz ze specjalnych funduszy. W jej skład wchodzi także towary i usługi otrzymane od instytucji niekomercyjnych. Są to m.in. zasiłki rodzinne, dodatki do zasiłków rodzinnych, zasiłki pielęgnacyjne, dodatki mieszkaniowe, stypendia, jak również zasiłki dla bezrobotnych i inne świadczenia z Funduszu Pracy oraz zasiłki i świadczenia przedemerytalne.

Jako **pozostałe dochody** traktuje się odszkodowania wypłacane przez instytucje ubezpieczeniowe, dary i alimenty otrzymane od innych gospodarstw domowych, emerytury i renty zagraniczne, wygrane w grach hazardowych i loteryjnych oraz pozostałe rodzaje dochodów.

Rysunek 3.2. Elementy dochodu gospodarstwa domowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury przedmiotu.

Poza wymienionymi pozycjami do przychodu netto zalicza się wiele dodatkowych elementów, np.: wpływy z pobranych lokat, w tym także ze sprzedaży papierów wartościowych; zaciągniętych pożyczek i kredytów; wpływy ze zwrotu pożyczek pieniężnych udzielonych osobom prywatnym; wpływy ze świadczeń z tytułu ubezpieczenia na życie; sprzedaży majątku rzeczowego (nieruchomości, środki trwale użytkowane w gospodarstwie rolnym); wpływy ze sprzedaży użytkowanych artykułów konsumpcyjnych (w tym przedmiotów trwałego użytkowania).

Znaczącą część gospodarstw domowych w Polsce uzyskuje większość swoich dochodów z pracy najemnej. Wysokość faktycznego wynagrodzenia otrzymywanego przez pracownika jest uzależniona od wielu czynników. Składnikami wynagrodzeń, które mają dużą moc motywującą są różnego rodzaju **świadczenia pozapłacowe**: telefon komórkowy, samochód służbowy, pokrycie kosztów zakwaterowania, dostęp do prywatnej opieki medycznej, akcje, udziały, ubezpieczenia, studia MBA, studia podyplomowe, udział w prestiżowych konferencjach, nauka języka obcego itp. Te elementy nie mają charakteru pieniężnego, lecz ich wartość można szybko przeliczyć. Nie to jednak jest ich celem. Składniki pozapłacowe pozwalają

na dobór składników wynagrodzeń dostosowanych do zróżnicowanych potrzeb i oczekiwań pracowników, co sprzyja ich przywiązaniu do firmy²⁰ oraz zapewnia poczucie bezpieczeństwa finansowego. Pozapłacowe składniki również powinny znaleźć swoje miejsce w sporządzanym budżecie domowym. Przystępując do sporządzenia budżetu domowego czyli analizy przychodów oraz wydatków, należy w pierwszej kolejności ustalić osobistą hierarchię zadań bez względu na to, czy będzie się ona wiązać z oszczędzaniem czy pożyczaniem, następnie uwzględnić wszystkie dochody i wydatki, rozpoznać potrzeby gospodarstwa domowego i sprecyzować wspólny kierunek podążania. Kategoria „dochody” w budżecie jest najczęściej pozycją stałą (może ulec pewnym wahaniom pod wpływem pojawienia się wyjątkowych okoliczności zwiększających lub zmniejszających stan środków finansowych). Podstawą są wszystkie dochody stałe, jakie jesteśmy w stanie wygenerować w ciągu miesiąca. Nie powinniśmy zaliczać do nich sporadycznych albo niedających się przewidzieć wpływów pieniężnych. Możemy je potraktować jako bonus ale z pewnością nie jako element stabilnego budżetu domowego. Zawsze możemy je przeznaczyć na wydatki, które nie były zaplanowane lub odłożyć jako oszczędności. Wydatki w odróżnieniu od dochodów przyjmują nieco inną pozycję.

Struktura wydatków gospodarstwa domowego

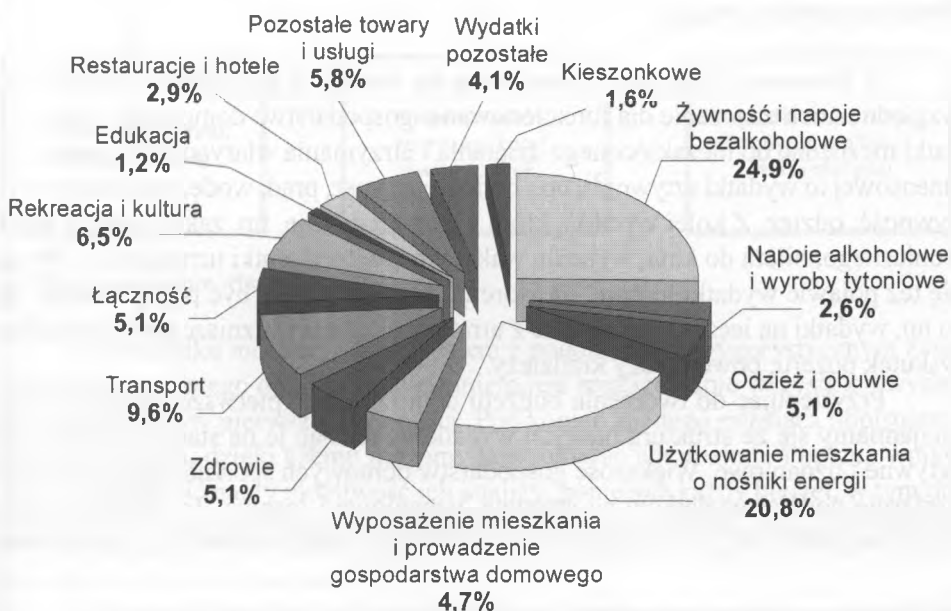
Wydatki gospodarstwa domowego obejmują wydatki na towary i usługi konsumpcyjne oraz pozostałe wydatki. Pod pojęciem „wydatki na towary i usługi konsumpcyjne” należy rozumieć wydatki na towary zakupione za gotówkę, jak również przy użyciu karty płatniczej lub kredytowej, towary otrzymane bezpłatnie oraz spożycie naturalne. Natomiast na pozostałe wydatki składają się dary przekazane innym gospodarstwom domowym, a także instytucjom niekomercyjnym, zaliczki na podatek od dochodów osobistych oraz składki na ubezpieczenia społeczne, niektóre podatki, w tym podatki od spadków i darowizn, podatki od nieruchomości, pozostałe rodzaje wydatków nieprzeznaczone bezpośrednio na cele konsumpcyjne²¹. Najważniejsze jest zastosowanie podziału na wydatki, które ponosimy regularnie, czyli na pewno pojawią się w określonych odstępach czasu (co miesiąc, raz na kwartał, raz w roku) – zazwyczaj dotyczą stałych kwot, na których zmiany nie mamy wpływu w krótkim okresie, ponieważ zmiany te wynikają chociażby z podpisanych przez nas umów na ściśle określony czas. Są to tak zwane wydatki stałe. Zaliczymy do nich opłaty związane z czynszem, telefonem, internetem, energią, ogrzewaniem, wodą, wszelkiego rodzaju kwoty rat kredytów i pożyczek. Do katalogu wydatków stałych zaliczamy również płatność OC za samochód, podatek

²⁰ Ciekanowski Z., *Pozapłacowe formy pobudzania motywacji*, WSSE, Warszawa 2012.

²¹ *Budżety gospodarstw domowych 2012*, GUS, Warszawa 2013.

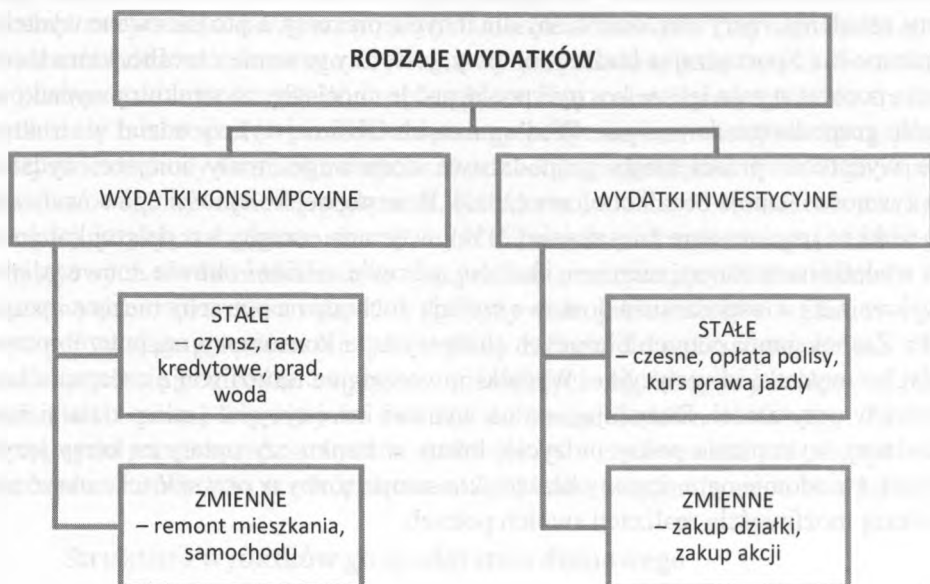
gruntowy, ubezpieczenia mieszkania, ubezpieczenie na życie i OC. Z kolei wydatki, na które mamy wpływ, to wydatki związane z naszym utrzymaniem, takie jak: żywność, odzież, uroda, artykuły gospodarstwa domowego, sport, książki i gazety, szkolenia, rozrywka, darowizny dla innych, prezenty. Są to tak zwane wydatki zmienne itp. Sporządzając budżet domowy, jesteśmy w stanie określić, która kategoria pochłania największe koszty i porównać je chociażby ze strukturą wydatków ogółu gospodarstw domowych. Według danych GUS najwyższy udział w strukturze wydatków przeciętnego gospodarstwa domowego miały miejsce wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe (25%). W następnej kolejności uplasowały się wydatki na użytkowanie mieszkania (21%), w tym na energię, a w dalszej kolejności wydatki na transport, rekreację i kulturę, zdrowie, odzież i obuwie, inne wydatki (wykres 3.2.). Gospodarstwa domowe wydają dochody na potrzeby bieżące i przyszłe. Zaspokajaniu potrzeb bieżących służą wydatki konsumpcyjne, potrzeb przyszłych – wydatki inwestycyjne. Wydatki inwestycyjne umożliwiają czerpanie korzyści w przyszłości. Decydując się na wydatki inwestycyjne (zakup działki budowlanej, wykupienie polisy na życie, lokaty w banku czy opłaty za kursy językowe), świadomie ograniczamy bieżącą konsumpcję, aby w przyszłości cieszyć się większą możliwością realizacji swoich potrzeb.

Wykres 3.2. Struktura wydatków gospodarstw domowych w 2013 roku

Źródło: *Budżety gospodarstw domowych w 2013 roku*, GUS.

Rysunek 3.3. Rodzaje wydatków ze względu na bieżące i przyszłe zaspokojenie potrzeb gospodarstwa domowego

Źródło: opracowanie własne.

W literaturze przedmiotu spotykamy się również z podziałem wydatków ze względu na ich znaczenie dla funkcjonowania gospodarstwa domowego. I tak wydatki niezbędne do niezakłóconego działania i utrzymania wiarygodności kondycji finansowej to wydatki sztywne²², np.: opłata za czynsz, prąd, wodę, raty kredytowe, żywność, odzież. Z kolei wydatki, które nie są konieczne, np. zakup sprzętu elektronicznego, biletu do kina, wyjazdu wakacyjnego, to wydatki uznaniowe²³. Mogą się też pojawić wydatki losowe, na które także powinniśmy być przygotowani. Są to np. wydatki na leczenie, związane z utratą bliskiej osoby, zniszczeniem majątku wskutek pożaru, powodzi czy kradzieży.

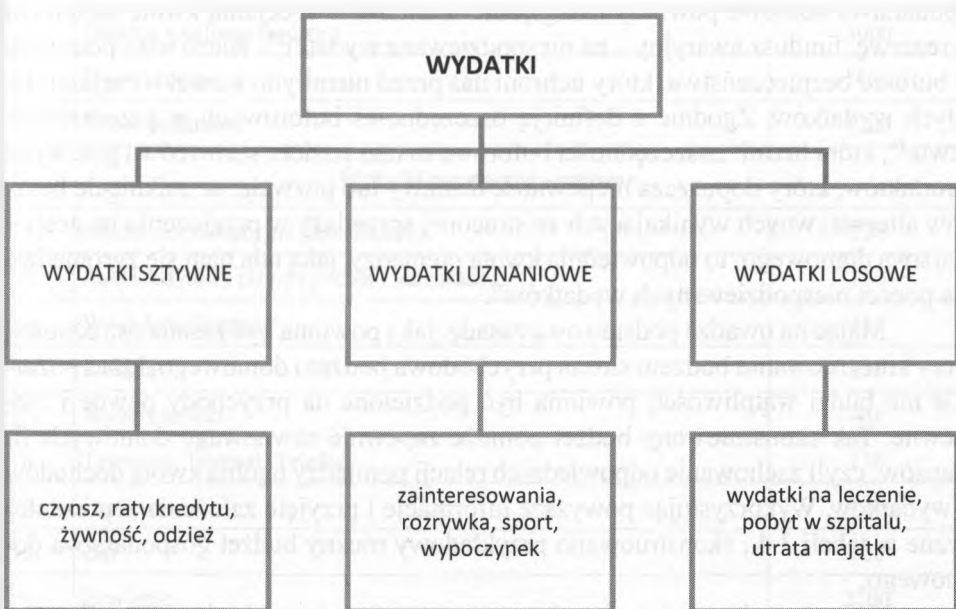
Przystępując do tworzenia budżetu domowego, w pierwszej kolejności zaznajamiamy się ze strukturą naszych wydatków, dzieląc je na stałe i zmienne lub sztywne i uznaniowe. Większość gospodarstw domowych sporządzających budżet preferuje podział wydatków na sztywne, uznaniowe i losowe. Te pierwsze obejmują wszystko, co jest niezbędne do normalnego funkcjonowania gospodarstwa

²² Wydatki sztywne co do zasady odpowiadają wydatkom stałym.

²³ Wydatki uznaniowe definiowane są też jako wydatki zmienne.

domowego. Wydatki uznaniowe to obszar finansowej wolności²⁴ – wydatki na hobby, rozrywkę, wypoczynek. Wydatki losowe to najczęściej tworzona rezerwa na prawdopodobne, przewidywane do wydania w przyszłości środki finansowe. Po zapoznaniu się ze strukturą wydatków przystępujemy do ustalenia limitów dla każdej z kategorii wydatków uznaniowych. Gdy mamy taki wykaz, ustalamy limit dla każdej kategorii. Limit dla wydatków sztywnych jest stały, powtarzający się każdego miesiąca – zatem łatwy do ustalenia.

Rysunek 3.4. Struktura wydatków gospodarstwa domowego ze względu na ich funkcjonalność

Źródło: opracowanie własne.

Na początku możemy mieć problem z poddaniem się rygorystycznym zasadom limitów, dlatego dobrym rozwiązaniem jest zrealizowanie wszystkich wydatków sztywnych w pierwszej kolejności. Pod koniec każdego miesiąca dopisujemy kolejne wydatki, dzięki czemu możemy kontrolować ich poziom. Poprzez wpisywanie wydatków mamy możliwość ich analizy, ponieważ każdy budżet, w tym domowy, to nie tylko proste zestawienie liczb. Z jednej strony ma on pomóc efektywnie

²⁴ Osiągnięcie bogactwa jest trudne. Ale wolność finansowa nie jest tym samym, czym jest bogactwo. Każdy może swoją wolność finansową zbudować niezależnie od wielkości posiadanych przychodów. *Wolność finansowa dzięki inwestowaniu w nieruchomości*, S. Muturi, <http://fridomia.pl/>.

wykorzystywać przychody poprzez rozdzielanie ich na poszczególne kategorie wydatków, z drugiej natomiast pokazać możliwości finansowe gospodarstwa, a co za tym idzie, zmotywować w odpowiednim momencie do zwiększenia bądź zmniejszenia poszczególnych przychodów lub wydatków. Z tego względu sam budżet nie może być jedynie zbiorem kwot globalnych, ale powinien zostać jak najbardziej precyzyjnie skonstruowany po obu stronach. W praktyce oznacza to, że zarówno samo ustalenie poniesionych w poprzednim okresie, jak i planowanych na przyszłość przychodów i wydatków musi być jak najdokładniejsze. Naturalną rzeczą jest, że w procesie konstruowania budżetu nie da się przewidzieć ogółu wydatków, zwłaszcza tych niespodziewanych. Właśnie dlatego, wzorem przedsiębiorstw, gospodarstwa domowe powinny uwzględnić w budżecie specjalną kwotę na ten cel – rezerwę, fundusz awaryjny – na niespodziewane wydatki²⁵. Warto więc pomyśleć o buforze bezpieczeństwa, który uchroni nas przed niemiłymi konsekwencjami nagłych wydatków. Zgodnie z definicją oszczędności buforowych w przedsiębiorstwie²⁶, która brzmi: „oszczędności buforowe to taki poziom surowców i gotowych produktów, który dopuszcza niepewność dostawy lub pozwala na uniknięcie kosztów alternatywnych wynikających ze straconej sprzedaży w przełożeniu na gospodarstwa domowego: to odpowiednia kwota pieniędzy, jaką uda nam się zgromadzić na poczet niespodziewanych wydatków”.

Mając na uwadze podstawową zasadę, jaką powinna być zasada ostrożności, przy konstruowaniu budżetu strona przychodowa budżetu domowego, która pozornie nie budzi wątpliwości, powinna być podzielona na przychody pewne i niepewne. Tak skonstruowany budżet pomoże zapewnić równowagę domowych finansów, czyli zachowanie odpowiednich relacji pomiędzy ogólną kwotą dochodów i wydatków. Wykorzystując powyższe informacje i przyjęte założenia zaprezentowane w tabeli 3.4., skonstruowano przykładowy roczny budżet gospodarstwa domowego.

Na podstawie przyjętych założeń został sporządzony budżet gospodarstwa domowego (tabela 3.5.), odzwierciedlający ile rodzina zamierza zarobić i ile wydać. Systematycznie sporządzany i weryfikowany budżet powinien przewidzieć działania będące reakcją na pojawiające się zagrożenia, np. zwiększające zadłużenie²⁷.

²⁵ Jedynie 2,4% oszczędzających gospodarstw domowych odkłada regularnie więcej niż 30% swoich dochodów z różnym przeznaczeniem (oszczędności, fundusz awaryjny) Przeważająca większość (74,4%) przeznacza na przyszłość mniej niż 10% w: *Na co, jak, ile? Trendy w oszczędzaniu Polaków*, Raport Expander Advisors, Konferencji Przedsiębiorstw Finansowych i Domu Kredytowego Notus, maj 2014.

²⁶ http://pl.wikipedia.org/wiki/Zapasy_%22buforowe%22.

²⁷ W opinii polskich ekonomistów w dużej mierze za wybuch wielkiego globalnego kryzysu XXI wieku odpowiadają amerykańskie gospodarstwa domowe. Nadmierny pęd do zadłużania się

Tabela 3.4. Założenia dla sporządzenia budżetu rodziny czteroosobowej

		KWOTA [zł]
Dochody miesięczne pewne		
1.	Miesięczne wynagrodzenie małżonków na podstawie umowy o pracę	10040
Dochody miesięczne niepewne		
2.	Dodatkowo podejmowane umowy zlecenia — w skali roku	3000
3.	Pakiet socjalny – bony	360
4.	Deputat węglowy (roczny)	5000
5.	Premia roczna	1000
6.	Zwrot podatków	1200
Wydatki miesięczne – sztywne		
1.	Opłata eksploatacyjna (mieszkanie)	720
2.	Rata kredytowa (<i>kredyt pralka i suszarka</i>)	180
3.	Woda/kanalizacja	210
4.	Energia	150
5.	Wywóz śmieci	40
6.	Telewizja, Internet, Telefon	130
7.	Ogrzewanie	136
8.	Gaz	120
9.	Żywnienie	2200
10.	Ubrania	700
Wydatki miesięczne uznaniowe		
11.	Oszczędności (w tym fundusz awaryjny 100 zł)	1000
12.	Środki higieny i czystości gospodarstwa domowego	200
13.	Opieka medyczna i lekarstwa	300
14.	Nauka języków obcych	540

i lekceważenia ryzyka doprowadził do dramatycznej sytuacji, w której znalazł się w pierwszej kolejności sektor bankowy. Orłowski W.M., *Świat do przeróbki. Speculanci, bankruci, giganci i ich rywale*, Agora SA, Warszawa 2011.

15.	Korepetycje	250
16.	Przedszkole	700
17.	Zabawki	30
18.	Sport (basen, siłownia)	130
19.	Życie kulturalne (teatr, kino, restauracje)	100
20.	Fryzjer, kosmetyczka	50
21.	Pozostałe wydatki (opłaty bankowe, podatki, inne)	50
22.	Koszty utrzymania samochodu I	1250
23.	Koszty utrzymania samochodu II	560
Wydatki jednorazowe roczne		
1.	Podręczniki, książki, przybory piśmiennicze, plecak	1200
2.	Abonament TV	206
3.	Ubezpieczenie (mieszkanie, sprzęt i wyposażenie)	500
4.	Roczny przegląd, ubezpieczenie samochód I	1200
5.	Roczny przegląd, ubezpieczenie samochód II	1800
6.	Prezenty, upominki świąteczne	800
7.	Wakacje	6000
Wydatki losowe w skali roku		
8.	Leczenie	500

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3.5. Budżet gospodarstwa domowego

Lp.	Dochody	Kwota [zł]		Wydatki	Kwota [zł]	
		miesiąc	rok		miesiąc	rok
1	Wynagrodzenie małżonków – umowy o pracę	10 040	120 480	Opłata eksploatacyjna (mieszkanie)	720	8640
2	Dodatkowo podejmowane umowy zlecenia		3000	Rata kredytowa (kredyt pralka i suszarka)	180	2160
3	Pakiet socjalny – bony		360	Woda/kanalizacja	210	2520

4	Deputat węglowy		5000	Energia	150	1800
5	Premia roczna		1000	Wywóz śmieci	40	480
6	Zwrot podatków		1200	Telewizja, Internet, Telefon	130	1560
7				Ogrzewanie	136	1632
8				Gaz	120	1440
9				Żywnienie	2200	26 400
10				Ubrania	700	8400
11				Oszczędności	1000	12000
12				Środki higieny i czystości	200	2400
13				Opieka medyczna i lekarstwa	300	3600
14				Nauka języków obcych	540	6480
15				Korepetycje	250	3000
16				Przedszkole	700	8400
17				Zabawki	30	360
18				Sport (basen, siłownia)	130	1560
19				Życie kulturalne (teatr, kino, restauracje)	100	1200
20				Fryzjer, kosmetyczka	50	600
21				Pozostałe wydatki (opłaty bankowe, podatki, inne)	50	600
22				Koszty utrzymania samochodu I	1150	13 800
23				Koszty utrzymania samochodu II	560	6720
24				Podręczniki, książki, przybory piśmiennicze, plecak		1200
25				Abonament TV		206
26				Ubezpieczenie (mieszkanie, sprzęt i wyposażenie)		500

27				Roczny przegląd, ubezpieczenie samochód I		1200
28				Roczny przegląd, ubezpieczenie samochód II		1800
29				Prezenty, upominki świąteczne		800
30				Wakacje		6000
31				Leczenie		1700
Razem		10040	131040	Razem	9746	129158
Razem rocznie dochód			131 040	Razem rocznie wydatki		129 158

Źródło: opracowanie własne.

Gdy spojrzymy na różnicę między wpływami i kosztami, szybko możemy sformułować wniosek, że powyższy budżet nie tylko jest zrównoważony, ale dochody przewyższają zaplanowane wydatki. Może się jednak zdarzyć, że cały rok, każdy miesiąc zamyka się minusem, co oznacza, że zapotrzebowanie na wydatki przekracza bieżące możliwości. Co w tej sytuacji zrobić? Jeśli suma dochodów jest mniejsza niż suma wydatków sztywnych, jest to **sygnał ostrzegawczy** świadczący o życiu ponad stan (rozdz. 7). Uzdrowienie finansów gospodarstwa jest możliwe tylko wówczas, gdy obniżymy standard życia lub zwiększymy dochody poprzez podjęcie dodatkowej pracy lub zmianę dotychczasowej. Redukcja wydatków sztywnych zazwyczaj jest boleśnie odczuwalna, ale daje długoterminowe efekty i jest godna polecenia, jeśli szukamy trwałego sposobu uzdrowienia domowego budżetu, bez rewolucji po stronie dochodów. Najprostszym sposobem poszukiwania oszczędności, pod warunkiem konsekwentnej realizacji, jest dokładna analiza wydatków uznaniowych i ich racjonalizacja. Po 3–4 miesiącach prowadzenia szczegółowych zapisów finansowych powinniśmy się zorientować, jak duży wpływ na nasze rzeczywiste położenie mają poszczególne obciążenia – zarówno sztywne jak i uznaniowe. Uzbrojeni w wiedzę o tym, jak wydajemy pieniądze, możemy przystąpić do stworzenia rachunku przepływów pieniężnych – tzw. *cash flow*.

Rachunek przepływów pieniężnych²⁸ wykorzystywany przez podmioty gospodarcze po niewielkiej modyfikacji stanowi dobre narzędzie ewidencji i oceny domowych wpływów i wydatków. Głębokie spojrzenie na ruchy środków pieniężnych w budżecie domowym wzbogaca wiedzę o finansach, zdolności do zapłaty

²⁸ Nowak E., *Analiza sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa 2014.

bieżących wydatków bądź spłaty zadłużenia, umożliwia trafniejszą ocenę kondycji finansowej gospodarstwa domowego. Jest tylko jeden warunek – prowadzona ewidencja przepływów pieniężnych powinna być skrupulatna, dokładna, systematyczna i całościowa. Im dokładniej skategoryzujemy każdy wydatek, tym więcej będziemy wiedzieć o naszych preferencjach zakupowych i tym więcej wniosków będziemy mogli wyciągnąć z naszego zestawienia wpływów i wydatków – *cash flow*. Informacje te będą rzetelną i wiarygodną podstawą do **planowania domowych finansów – budżetu domowego**.

Prawidłowo sporządzony budżet gospodarstwa domowego to fundament, który jest niezbędny do zbudowania stabilności finansowej i zapanowania nad swoimi wydatkami.

3.3. Rachunek przepływów pieniężnych – *cash flow*

Budżet i zestawienie przepływów pieniężnych są ze sobą ściśle powiązane, mogą wręcz stanowić jedność, jeśli poszczególnym kategoriom w budżecie domowym przypiszemy wpływy i wydatki z *cash flow* i będziemy kontrolować ich wykorzystanie²⁹. Zasadnicza różnica między tymi narzędziami polega na tym, że w odróżnieniu od zestawienia przepływów pieniężnych, budżet odzwierciedla nie to ile zarobiliśmy i wydaliśmy, lecz ile planujemy zarobić i wydać. Sięga zatem w przyszłość, ma charakter planu finansowego. Optymalizacja odchyleń między planowanymi dochodami i wydatkami a faktycznie osiągniętymi i zrealizowanymi może wystąpić tylko wtedy, gdy plan realizujemy na podstawie jednocześnie prowadzonej systematycznej i na bieżąco ewidencji wpływów i wydatków, czyli *cash flow*. Zestawienie przepływów pieniężnych musi też mieć charakter uporządkowany. Wpływy i wydatki powinny być podzielone na kategorie. Ich poziom szczegółowości jest uzależniony od naszych oczekiwań i postawionych celów. Przykładowe miesięczne zestawienie przepływów pieniężnych przedstawiono w tabeli 3.6.

W przykładzie tym znajdują się istotne elementy, pozwalające na szybkie wyciągnięcie pierwszych wniosków o sytuacji finansowej gospodarstwa domowego. Miesięczna kwota dla danej kategorii i jej procentowy udział w całości miesięcznych przychodów umożliwia wychwycenie najważniejszych pozycji w domowym budżecie. Pozycja przepływy pieniężne netto określa zdrowie finansowe gospodarstwa domowego. Jeżeli jest ze znakiem ujemnym tak jak w analizowanym przykładzie oznacza, że gospodarstwo domowe wydaje więcej niż zarabia. Taki stan bilansuje się zazwyczaj w okresie rocznym lub poprzez zadłużenie.

²⁹ Bogacka-Kisiel E., *Finanse osobiste...*, op. cit.

Tabela 3.6. Przykładowe miesięczne zestawienie przepływów pieniężnych gospodarstwa domowego (GD)

Kategoria	Kwota (miesięcznie) [zł]	Udział procentowy	
		GUS	GD
Wpływy			
Wynagrodzenie	10040		99,46
Premie			
Dodatkowe dochody z pracy			
Dochody z kapitału (odsetki, dywidendy)	60		0,54
Dochody z wynajmu			
Pozostałe wpływy			
Suma wpływów	11 100		100
Wydatki			
Użytkowanie mieszkania	1754	20,8	15,80
Rachunki:	11 254 534		
• gaz/ogrzewanie	256		2,31
• elektryczność, woda/ścieki	278 278		2,50
• czynsz	720		6,49
Utrzymanie mieszkania (naprawy, remonty itp.)	500 500		4,50
Wydatki komunikacyjne	1300	9,6	11,71
• paliwo	1100		9,91
• naprawy/utrzymanie aut	120		1,08
• bilety	80		0,72
Raty kredytów (poza hipotecznym)	680		6,13
Składki ubezpieczeniowe			
Ubrania	1580	6,5	14,23
Przedszkole	700		6,3
Żywność i napoje	2600	27,5	23,42
Opieka medyczna	316	2,6	2,85
Edukacja	1400	1,2	12,61
Korepetycje	240		2,16

Języki obce	1160		10,45
Wycieczka	980	6,5	8,83
Prezenty			
Przedmioty osobiste			
Oszczędności	1000		9,01
• fundusz wakacyjny	300		2,70
• fundusz awaryjny	200		1,80
• inwestycje	500		4,51
• inne			
Inne wydatki			
Suma wydatków	12 310		110,90
Suma netto (wpływy – wydatki)	11 100–12 310 = (–1210)		(–10,90)

Źródło: opracowanie własne.

Zestawienie przepływów pieniężnych gospodarstwa domowego można analizować pod różnymi kątami. Z pomocą podstawowych narzędzi możemy przygotowywać zestawienia wykorzystywane w finansach przedsiębiorstw (rozdz. 4). **Analiza pionowa** jest oparta na badaniu struktury przepływów, wyliczaniu wskaźników struktury, tzn. udziałów poszczególnych kategorii w ogóle wydatków lub dochodów. Prowadząc ewidencję finansową, możemy śledzić wskaźniki stworzone na własne potrzeby, będące pochodną przyjętej przez nas kategoryzacji dochodów i wydatków. Obliczone wskaźniki można porównać z danymi GUS, który publikuje np. strukturę wydatków gospodarstw w różnych typach gospodarstw domowych. To umożliwi zorientowanie się ile wydajemy np. na żywność, zdrowie czy edukację w porównaniu do innych gospodarstw domowych. Porównując miesięczną strukturę wydatków badanego gospodarstwa domowego ze strukturą wydatków gospodarstwa domowego na podstawie danych GUS, możemy stwierdzić, że wskaźniki niektórych pozycji wydatków, takich jak: żywność i napoje (23,42%), użytkowanie mieszkania (15,80%), są niższe – według GUS – 27,50% i 20,80%. Z kolei wydatki na komunikację (11,71%), ubrania (14,23%), edukację (12,61%), rekreację (8,83%) są znacznie większe w porównaniu ze wskaźnikami opublikowanymi przez GUS, które odpowiednio wynoszą: 9,6%, 6,5%, 1,2%, 6,5%.

Pełny obraz miesięcznego obciążenia wydatkami, znajomość tendencji rynkowych i szczegółowa comiesięczna analiza każdej kategorii wydatków w znacznej mierze powinny pomóc w racjonalizacji kosztów przekraczających poziom wydatków przeciętnego gospodarstwa domowego. W analizowanym gospodarstwie

domowym należy racjonalizację kosztów rozpocząć od określenia wydatków koniecznych, niezbędnych dla jego funkcjonowania i zastanowić się, czy możliwa jest również ich optymalizacja, ale w dłuższej perspektywie czasowej. Szczegółowy przegląd pozostałych wydatków pokaże nam z czego należy zrezygnować w następnym miesiącu, aby systematycznie odkładać oszczędności stanowiące bufor naszego bezpieczeństwa. W każdym gospodarstwie domowym występuje szereg różnych czynników wpływających na kształtowanie się pozycji kosztów, stąd analiza pionowa może być szczególnie przydatna jako wstęp do planowania finansowego i podstawa do przygotowania domowego budżetu, ponieważ pozwala zorientować się w faktycznych proporcjach poszczególnych typów wydatków.

Analiza pozioma opiera się na badaniu dynamiki poszczególnych wartości i zmianach zachodzących w czasie³⁰. Najważniejszą pozycją, z punktu widzenia gospodarstwa domowego, będzie w tym wypadku zmiana przepływów pieniężnych netto oraz dynamika ogółu dochodów i łącznych wydatków. W pierwszych etapach analiza może być bardziej ogólna, jednak w perspektywie długoterminowej warto też śledzić bardziej szczegółowe pozycje, szczególnie istotne dla naszych osobistych finansów.

Analizując domowe finanse, można sięgnąć również po syntetyczne mierniki przedstawiające zależności między wybranymi pozycjami w *cash flow*. Ich obliczenie pozwoli określić kondycję finansową naszego gospodarstwa. W literaturze przedmiotu finansów osobistych często przytacza się wskaźniki odzwierciedlające:

- a) stopę oszczędności, która informuje, jaka część dochodu jest przeznaczana przez gospodarstwo domowe na oszczędzanie, w praktyce zaleca się odkładanie 8–15% dochodu;
- b) stopę konsumpcji, która z kolei informuje, jaka część dochodu przeznaczana jest na zakup towarów i usług;
- c) *debt-to-income* – DTI – miara, która ukazuje, ile dochodu przeznacza gospodarstwo domowe na zadłużenie. Bardzo popularna jest zasada 28/36, według której przyjmuje się następujące wartości:
 - 28%, tzw. *front ratio* – pożyczkobiorca powinien przeznaczać jedynie 28 procent swoich dochodów na raty kredytu hipotecznego oraz inne koszty mieszkaniowe;
 - 36%, tzw. *back ratio* – wszystkie rodzaje zadłużenia nie powinny przekraczać 36% miesięcznych dochodów.

W krajach leżących za oceanem maksymalny wskaźnik DTI to wartość 36%. W przypadku gdy osiągnie on wartość 50%, oznacza to poważne kłopoty finansowe³¹. Jeżeli jesteśmy posiadaczami wielu kredytów, warto podjąć wszelkie

³⁰ Bogacka-Kisiel E., *Finanse osobiste...*, op. cit.

³¹ <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Kiedy-dlugu-jest-za-duzo-2499268.html>.

środki ostrożności i za maksymalną wartość wskaźnik DTI przyjąć 36%. Jest to dużo bardziej bezpieczne rozwiązanie, ponieważ trudno wyobrazić sobie, że 50% naszych dochodów przeznaczamy na spłatę wziętych kredytów. To, że mamy dostęp do wielu kredytów, nie oznacza, że musimy się nimi w pełni obciążyć. Pozytywna zdolność kredytowa to nie wszystko. Kredytobiorca powinien sam wiedzieć, czy będzie w stanie spłacić świadczenia³². Tylko mądrze zaciągnięty kredyt jest szansą na szybsze budowanie majątku, a w efekcie na przywrócenie bądź wypracowanie płynności finansowej. Dzięki temu można regulować bieżące zobowiązania i nie obawiać się o przyszłość. Przede wszystkim jednak można cieszyć się małymi przyjemnościami, na które z pewnością będzie nas stać, gdy odpowiednio zaadbamy o nasze finanse. Procentowy odsetek dochodu, jaki pochłaniany jest przez koszty życia systematycznie maleje. Przez ostatnie 10 lat udział wydatków w dochodach gospodarstw domowych sukcesywnie się zmniejszał³³. Dzięki temu coraz większa liczba gospodarstw domowych uznaje swoją sytuację materialną za satysfakcjonującą. Nadal jednak poprawa warunków bytowych nie obejmuje pewnych grup społecznych, a różnice między warunkami życia osób najuboższych i najbogatszych są znaczne, co wydaje się być najpoważniejszym problemem związanym z warunkami życia w Polsce.

Zarządzanie płynnością finansową w gospodarstwie domowym

Zarządzanie płynnością jest jednym z podstawowych wyzwań, przed którymi staje nie tylko przedsiębiorstwo ale także gospodarstwo domowe w codziennym życiu. Termin „płynność” oznacza zdolność do bieżącego regulowania krótkoterminowych zobowiązań. Utrzymywanie zdolności do terminowego wywiązywania się z płatności na rzecz podmiotów państwa, kontrahentów, dostawców usług, instytucji finansowych itp. jest warunkiem koniecznym, aby można było mówić o prawidłowym funkcjonowaniu gospodarstwa domowego. Trudno mówić o oszczędzaniu, inwestowaniu czy zwiększaniu majątku, jeśli podmiot stale balansuje na granicy braku płynności lub wręcz działa w warunkach naruszonej równowagi między bieżącymi wydatkami i dochodami.

Szczegółowe zestawienie wydatków i dochodów, ich systematyczne porównywanie, kontrolowanie pozwoli zachować płynność finansową, jak również znaleźć sposoby na oszczędzanie pieniędzy, zgromadzenie środków na nieprzewidziane i nagłe wydatki, jakie mogą nas spotkać w przyszłości. Utworzenie rezerwy finansowej zabezpieczy naszą rodzinę przed trudnościami finansowymi i załagodzi negatywne skutki przykrych zdarzeń, które mogą nas spotkać. Sporządzony budżet

³² http://www.knf.gov.pl/aktualnosci/2013/Najistotniejsze_zmiany_Rekomendacji_S.html.

³³ Budżety gospodarstw domowych 2012, GUS, Warszawa 2013.

domowy pomoże w prawidłowym odróżnieniu potrzeb od impulsu wydawania na rzeczy nieistotne, co jest niezwykle ważne w zarządzaniu własnymi funduszami. Poprzez ograniczenie wydatków na cele, których nie uznajemy za priorytetowe, jesteśmy w stanie rozpocząć systematycznie oszczędzanie, bądź finansowanie celów, na które brakuje nam środków finansowych. Pozyskiwanie środków finansowych oraz ich wydatkowanie zgodnie z przyjętymi celami gospodarstwa domowego z uwzględnieniem maksymalizacji zaspokojenia potrzeb jego członków w literaturze przedmiotu definiowane jest jako zarządzanie płynnością finansową.

Zadanie zarządzania bieżącą płynnością ułatwiają produkty oferowane przez instytucje finansowe. Podstawowym narzędziem wspomagającym funkcjonowanie domowego budżetu jest **rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy (ROR)** – kluczowy produkt bankowości detalicznej zapewniający klientom obsługę w ramach funkcji rozliczeniowej, oszczędnościowej i kredytowej.

Rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy jest najczęściej pakietem usług zaspokajających wszystkie podstawowe potrzeby gospodarstwa domowego w obszarze zarządzania płynnością. W ramach rachunku osobistego, oprócz podstawowych usług, czyli gromadzenia środków pieniężnych oraz przeprowadzania rozliczeń pieniężnych, otrzymujemy także dodatkowe opcje: produkty umożliwiające lokowanie nadwyżek, możliwość otwierania lokat terminowych, dostęp do krótko-terminowego finansowania pod postacią dopuszczalnego debetu na rachunku lub linii kredytowej, czyli kredyt odnawialny. Zakres usług dodatkowych oferowanych w pakiecie ROR jest uzależniony od grupy docelowego odbiorcy. Duże znaczenie rachunku dla zarządzania płynnością gospodarstwa uzasadnia systematyczny przegląd możliwych form dostępu do tego produktu. Możliwość bieżącego śledzenia ruchu pieniądza na ROR jest warunkiem koniecznym do racjonalnego zarządzania domowymi finansami. Posiadanie konta internetowego ułatwia kontrolę nad zgromadzonymi na nim środkami. Dostęp do internetu w urządzeniach mobilnych (telefony, PDA, nawigacje GPS, przenośne konsole do gier itd.) jest obecnie na tyle rozpowszechniony, że można z powodzeniem korzystać z bankowości internetowej nie tylko w zaciszu własnego domu, ale również w dowolnym miejscu podczas pracy czy w podróży. Bankowość mobilna obiecuje w najbliższej przyszłości łatwy i powszechny dostęp do zarządzania osobistymi finansami a **bankowość internetowa** w ostatnich latach stała się najważniejszym kanałem dystrybucji podstawowych produktów bankowości detalicznej i niezależnie od zmian sytuacji gospodarczej dynamicznie rośnie³⁴. Patrząc na bankowość internetową z punktu widzenia

³⁴ Na koniec III kw. 2013 roku ponad 21,5 miliona osób i blisko 1,9 miliona firm miało dostęp do swojego banku drogą elektroniczną. Warte odnotowania jest zmniejszająca się średnia wartość przelewów wśród klientów indywidualnych, co może świadczyć o większej popularności przelewów opiewających na mniejsze kwoty. Spadek średniej wartości płatności dokonywanych kanałem internetowym na jednego aktywnego klienta wynika z gwałtownego wzrostu liczby aktywnych klientów

współczesnego, świadomego klienta, warto zwrócić uwagę na kilka elementów, które można jednocześnie traktować jako kryteria wspomagające wybór odpowiedniego ROR: poziom bezpieczeństwa gwarantowany przez instytucje dzięki środkom technicznym, dostępność serwisu bankowego na urządzeniach mobilnych, otwartość danych gromadzonych w serwisie transakcyjnym.

Podstawowym filarem funkcjonalności ROR są instrumenty płatnicze. Zaliczamy do nich m.in.: polecenie przelewu, polecenie zapłaty, karty płatnicze, wpłaty gotówkowe³⁵. Najbardziej popularną formą rozliczeń bezgotówkowych w Polsce pozostaje **polecenie przelewu**. W ofertach wielu banków znajdziemy usługę płatniczą nazywaną zleceniem stałym (przelewem cyklicznym). Polega ona na poleceniu przelewu powtarzanym według ustalonego przez klienta harmonogramu. Ta forma regulowania zobowiązań może być sposobem na zautomatyzowanie powtarzających się płatności stałych kwot (jak np. czynsz, odkładanie oszczędności). Nowoczesnym instrumentem płatniczym pozostają nadal karty płatnicze powszechnie akceptowane w placówkach handlowych i dające dostęp do gotówki za pośrednictwem bankomatów³⁶. Wybór ROR, który stanowi „pulpit zarządzania” domowymi finansami, jest zadaniem stosunkowo trudnym z uwagi na mnogość ofert i różnorodność parametrów, które mogą być porównane. Wiele zależy od naszych indywidualnych preferencji i potrzeb. Oferta najkorzystniejsza z punktu widzenia rodziny dwuosobowej może być zdecydowanie nieatrakcyjna dla rodziny składającej się z małżonków z dwójką dorastających dzieci. Dlatego też wybierając odpowiedni dla siebie rachunek bankowy, należy sobie odpowiedzieć na kilka podstawowych pytań. Kto będzie korzystał z ROR? W jaki sposób będą regulowane codzienne rozrachunki? W jakim stopniu korzystamy z gotówki? Czy nasze dochody są stabilne i łatwe w prognozowaniu? Czy będziemy potrzebować „buforów” kompensujących zmienność dochodów? Problem stabilności wpływów na ROR jest ściśle związany ze źródłem, z którego pozyskiwane są dochody i ma znaczący wpływ na preferowane cechy rachunku osobistego. Osoby o stałych dochodach, utrzymujące względną dyscyplinę wydatków, będą postrzegać ROR jako narzędzie krótkoterminowego zarządzania domowym budżetem – konto będzie im służyć przede wszystkim do dokonywania rozliczeń, ewentualnie krótkoterminowego przechowywania nadwyżek finansowych. Rachunek o podstawowej funkcjonalności może,

indywidualnych. <http://zbp.pl/wydarzenia/archiwum/konferencje-prasowe/2013/grudzien/raport-netb-nk-juz-21-5-miliona-osob-ma-dostep-do-bankowosci-internetowej>.

³⁵ http://www.nbp.pl/systemplatniczy/obrot_bezgotowkowy/obrot_bezgotowkowy_2008.pdf.

³⁶ Nasycenie kartami płatniczymi w Polsce wynosi obecnie około 0,92 *per capita*. Dystans do europejskiego poziomu, gdzie średnia wynosi 1,46 kart *per capita* (dane z 2012 roku), jest coraz mniejszy, ale z drugiej strony oznacza też, że przestrzeń na dalszy rozwój w tym zakresie jest znaczna i, że długoterminowo obserwować będziemy wzrosty liczby kart płatniczych. Raport bankowości internetowej i płatności gotówkowe II kwartał 2014 rok, NetB@nk.

ale nie musi, być w tym wypadku wystarczający. Jeśli natomiast gospodarstwo domowe utrzymuje się z nieregularnych dochodów (własna działalność gospodarcza, praca na zlecenie itp.), to problem zarządzania bieżącą płynnością staje się o wiele bardziej skomplikowany. Większa zmienność dochodów będzie wymagać zastosowania dodatkowych narzędzi. W takim wypadku konto osobiste nie powinno wymagać regularnych wpływów, umożliwiać bezpieczne i płynne lokowanie okresowych nadwyżek, jak również zapewniać wsparcie finansowe w okresach niskich lub zerowych wpływów. Oczywiście produkty wspomagające zarządzanie płynnością można nabyć również poza pakietem ROR (np. korzystać z lokat czy kredytów od innych dostawców), ale zintegrowane podejście może mieć istotne zalety, np. łatwiejszy całościowy ogłód sytuacji finansowej, preferencyjne warunki cenowe dodatkowych produktów.

Wymienione kryteria wyboru podstawowego rachunku bankowego dla gospodarstwa domowego nie wyczerpują wszystkich możliwych kwestii. Można jednak je uznać za najważniejsze. Oczekiwania wobec rachunku będą się zmieniać wraz z upływem czasu i przechodzeniem do kolejnych faz życia. Gdy wybrany usługodawca nie będzie już w stanie sprostać stawianym mu wymaganiom, wówczas będzie konieczne przejście od nowa procesu wyboru „podstawowego” konta. W miarę dojrzewania rynku bankowości detalicznej daje się zauważyć wydzielanie segmentów na podstawie zmiennych demograficznych i psychograficznych (styl życia, hobby, zainteresowania). W Polsce proces ten dopiero się rozpoczyna i widoczny jest tylko na wybranych wycinkach rynku bankowości detalicznej (np. kart kredytowych). Można jednak się spodziewać, że podejście oparte na wydzielaniu coraz mniejszych nisz będzie kontynuowane także w przypadku rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych. Płynność finansowa jest bardzo ważnym czynnikiem wpływającym na sytuację domowych budżetów. Niestety jej rola jest często bagatelizowana i niedoceniana. Uważamy, że dotyczy jedynie funkcjonowania przedsiębiorstwa. Tymczasem każde gospodarstwo domowe jest niejako małą firmą, która także wymaga odpowiedniego zarządzania i planowania³⁷. Podstawową zasadą, która umożliwi nam utrzymanie płynności finansowej jest: „wydawaj mniej, niż zarabiasz”³⁸. Istotne jest, by zbilansować swoje przychody i koszty. Aby utrzymać płynność finansową, konieczne jest takie zarządzanie finansami, dzięki któremu będziemy posiadać ciągły zapas odpowiedniej ilości środków pieniężnych i linii kredytowych. Pozwoli to uniknąć problemów finansowych w obliczu niespodziewanych wydarzeń, które wiążą się z wydatkowaniem środków finansowych. Zarządzanie płynnością finansową jest przedmiotem codziennych decyzji każdego przedsiębiorstwa, ale również każdego gospodarstwa domowego. Podejmując różnego

³⁷ <http://www.wspolczesna.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20100216/DOM/938427905/>.

³⁸ Mróz J., *Domowe wydatki pod kontrolą*, Wydawnictwo Replika, Zakrzewo 2013.

rodzaju decyzje biznesowe o warunkach zakupów lub sprzedaży, czy też o poziomie kosztów – w sposób zamierzony lub nie – podejmujemy decyzje związane z utrzymaniem płynności finansowej. Połączenie płynności i zyskowności w dłuższej perspektywie jest warunkiem budowy wartości i rozwoju nie tylko firmy, ale również gospodarstwa domowego. Samo utrzymanie płynności bez stabilnych zysków nie zbuduje przyszłości, natomiast brak płynności zniweczy nawet największe zyski. Taki scenariusz może mieć miejsce w każdej organizacji. Utrzymanie bezpieczeństwa finansowego, rozumianego jako zdolność do regulowania zobowiązań, powinno być jednym z głównych priorytetów zarządzania finansami. O ile nierentowny podmiot może utrzymać płynność i przetrwać na rynku, o tyle podmiot niezdolny do regulowania swoich zobowiązań nawet z wysokimi ale „papierowymi” zyskami nie przetrwa i wówczas widmo bankructwa jest tylko kwestią czasu. Aby temu zapobiec należy więcej uwagi poświęcić problematyce zarządzania finansami w tym zarządzania finansami osobistymi, ze szczególnym uwzględnieniem takich zagadnień jak planowanie dochodów i wydatków, umiejętne oszczędzanie, gospodarowanie majątkiem, analiza ryzyka oraz zachowanie się w sytuacjach nadmiernego zadłużenia.